

پرسشهای مطرح در حوزه معنویت در تبدیل الگوی پایه پیشرفت اسلامی – ایرانی به

الگوی عملکردی: رویکرد معنوی و تربیتی

اکرم السادات سادات حسینی. استادیار دانشگاه علوم پزشکی تهران

نغمه رزاقی. دانشجوی دکتری پرستاری دانشگاه علوم پزشکی تهران

عبدالحسین خسرو پناه. استاد پژوهشکده فرهنگ و اندیشه اسلامی و رئیس مرکز حکمت اسلامی

چکیده

برای تدوین الگوهای عملکردی در گام اول تعریف واژه ها اهمیت دارند در تعریف واژه ها به مفهوم پردازی عملکردی تفاوت‌های تعریفی بدست خواهند آمد. علاوه بر نیاز به تفاوت‌های تعریفی برخی مفاهیم مانند معنویت نیازمند پاسخ های ویژه و اختصاصی به سوالات همیشگی بشر نیز هستند. معنویت مفهومی است که با معنای آفرینش انسان مرتبط است و همواره درگیر سوالات بشماری بوده است. اینکه آیا دین و معنویت یکی است یا جداگانه، دین بالاتر است یا معنویت، جایگاه خداوند در برنامه عملکردی معنویت کجاست، مولفه های معنویت چیست، آیا ارتباط با خدا در معنویت مفهومی دارد یا تنها کنکاشهای درونی انسان معنویت است، آیا پیامد معنویت احساس گناه است یا شادی و نشاط، همگی سوالاتی هستند که برای تدوین برنامه عملکردی باید به روشنی در مورد آنها بحث و تبادل نظر شود تا راهکارهای ارائه شده به واقع بر اساس متون و عقاید اسلامی باشد و به نسخه کپی شده و ضعیف الگوهای معنویت غربی بدل نشود. بنابراین اگر چه پاسخ به این سوالات در نگاه اول مشخص و بدیهی است ولی باید توجه داشت این سوالات هنوز به واقع در جامعه علمی ایران تبیین پاسخ نشده اند و همچنان در بین دانشمندان علوم مختلف بر سر آن به توافق کامل وجود ندارد. لذا تبیین پاسخی کوتاه برای این سوالات بر مبنای کتب و متون اسلامی ضرورت دارد. لذا این مطالعه در پی آنست تا به سوالات مطرح در حوزه معنویت و راهکارهای عملکردی کردن معنویت با دیدگاه اسلامی پاسخ دهد.

کلمات کلیدی: اسلام، معنویت، شادی، گناه، عرفان، انسان گرایی، خدامحوری

بیان مسئله و پیشینه تحقیق:

ماهیت معنویت همواره مورد بحث بوده است، مطالعات نشان می‌دهد که نویسندگان تعاریف متفاوتی از معنویت ارائه داده اند (Chiu, Emblen, Van Hofwegen, Sawatzky, & Meyerhoff, ۲۰۰۴). در این زمینه مالدون^۱ اظهار می‌دارد، معنویت در نظر عموم مردم، یافتن معنی است، و اغلب توسط افراد مختلف بصورت متفاوت درک می‌شود (Fisher, ۲۰۰۹). محققین سه دلیل برای تنوع معنایی معنویت عنوان کرده اند: (۱) نظرات متنوع و متضاد در مورد معنویت وجود دارد. (۲) ساختار آن پیچیده است، چون دارای جوانب ذهنی است و

^۱ Muldoon

ماهیت فردی دارد، همچنین به نظر می‌رسد معنویت ریشه در فرهنگ دارد. و نمی‌توان جدا از فرهنگ آن را مطالعه کرد. (۳) معنویت و مذهب در مواردی مترادف استفاده شده است که تعریف معنویت را دشوارتر نموده است. اینکه معنویت مفهومی پیچیده، اسرار آمیز، انتزاعی و دارای ابهام است، مورد توافق پژوهشگران می‌باشد (George, Larson, Koenig, & McCullough, ۲۰۰۰)، ولی سوئینتون و پاتیسون این ابهام را نقطه قوت و ارزش آن به حساب آورده‌اند (Swinton & Pattison, ۲۰۱۰). کوینگ^۲ و همکاران (۲۰۰۱) پنج نوع از معنویت را در ایالات متحده توصیف نموده‌اند، که بطور کلی معنویت می‌تواند به سه گروه عمده دسته بندی شود "خدا گرایانه، دنیا گرایانه با تاکید بر محیط یا طبیعت، و انسان گرایانه، با تاکید بر پتانسیل یا دستاوردهای انسانی (Moberg, ۲۰۰۲; Bash, ۲۰۰۴). بنظر میرسد برای ساختن الگوی عملی برای معنویت و تربیت معنوی بعد از تعریف معنویت، نیاز داریم تا به پاسخ های بدون جواب یا درای جوابهای چالش برانگیز در حیطه معنویت پاسخ دهیم تا بخوبی مشخص شود الگوی عملکردی اسلامی- ایرانی چه تفاوتهایی باید با الگوهای عملکردی موجود داشته باشد. برای این منظور با مطالعه متون و تعاریف موجود در جوامع غربی در مورد معنویت و تعریف آن، سولاتی استخراج شد که نیازمند تعریف و باز بینی بیشتر در حیطه معنویت بر اساس فرهنگ اسلامی - ایرانی هستند. در این مقاله سعی شد با پاسخگویی به آنها نقاط قوت و ضعف تعاریف موجود کشف شود و تفاوت های الگوی عملکردی اسلام در حیطه معنویت با غرب مشخص شود.

یافته ها:

در این قسمت به بیان سولات یافت شده بر اساس متون غربی میپردازیم. بر اساس بررسی های به عمل آمده سولات برآمده از متون غربی به شرح جدول شماره ۱ یافت شدند. این سولات در سه دسته کلی و چند زیر مجموعه پاسخ داده میشوند.

الف) نسبت معنویت و مذهب

- از دیدگاه غرب معنویت بدون مذهب موضوعیت دارد. آیا از دیدگاه اسلام معنویت منهای مذهب پذیرفته می‌شود؟

در جهان مدرن معنویت با عقلانیت خودبنیاد یکی شده است، بدان معنا که انسان برای پذیرفتن یا واژدن هر گزاره، و یا رد و قبول هر باوری، به مجموعه ادراکات خود توجه کند و معنویت منهای دین و شریعت و حتی خدا مطرح است (م. محمدی & نصیریان، ۱۳۹۲). بر پایه فطری بودن دین، مبارزه با دین و مذهب، علاوه بر آن که جنگ با طبیعت و نیمی از وجود و هستی انسان بوده و در نتیجه محکوم به شکست است (مطهری، مرتضی، ۱۳۷۷)، کاری است نابخردانه و غیرعقلانی، زیرا که جدایی از مذهب نوعی خلأ و کاستی

^۲ Koenig

هفتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ از الگوی پایه به سوی الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ نوزدهم و بیستم اردیبهشت ماه ۱۳۹۷

در جان انسان به وجود می آورد و سبب سرگردانی، اضطراب و ناآرامی روحی می گردد (هاشمی، ۱۳۷۸). نیاز انسان به دین نیازی فطری، اصیل، ثابت، عقلانی و اجتناب ناپذیر است، و نیاز انسان به دین در واقع، همان نیاز انسان به رشد و کمال معنوی است (ربانی گلپایگانی، ۱۳۸۴). دین راه حلی برای بحران وجودی بشر است، و به تعبیر آخر، دین پاسخ به عمیق ترین و متعالی ترین نیازهای بشر است (نکوئی سامانی، ۱۳۸۶). در نگاه شرع مقدس اسلام، دین بیان کننده ی یک روش و شیوه برای زندگی است. دین، طرحی جامع برای همه ی ابعاد زندگی بوده است. مذهب به معنی مسیر حرکت و شریعت به معنی معبر و محل عبور است. در واقع مذهب، دین و شریعت طرح و نقشه ی راهی است که خداوند برای حرکت انسان از مبدا تا معاد معلوم کرده است. یکی از بخش هایی که دین در زندگی انسان باید آن را پوشش دهد نیاز او به معنویت است (مطهری، مرتضی، ۱۳۸۶). مراد از «دین»، دینی است که با عقلانیت و خردورزی سر سازش و تعامل دارد و عقل را تأیید و تقویت می کند و اساس دین داری و پذیرش دین را خردورزی می داند. حاصل اینکه با مقایسه ویژگیهای دین از دیدگاه اسلام و متفکران غربی، حدود مشابهت و تضاد آن دو، به وضوح قابل درک است. به عبارت دیگر، دین گرایی رایج در غرب در حال حاضر، بیش از آنکه شبیه دین گرایی و معنویت خواهی از منظر اسلام باشد، با آن در تضاد بوده و غیر قابل جمع اند. تنها وجه شباهت آن دو، تلاش در جهت رهایی از حصار تنگ عالم طبیعت و از هم گسستن زنجیر اسارت حس گرایی است و گرنه در بقیه موارد، متباین و متضاد با هم هستند. دینداری، نه تنها با معنویت متباین نیست، بلکه علت و شرط لازم آن است (ع. محمدی، ۱۳۹۰).

- آیا حیطة معنویت وسیعتر از دین و دربرگیرنده آن است؟

دین مجموعه ای از عقاید، اخلاقیات، شعائر، روش های عبادی و نظام هایی است که عنصر اعتقاد به آفریدگار یکتا را دربردارد و مبتنی بر وحی است (م. محمدی & نصیریان، ۱۳۹۲). معنویت، محصول مواجهه جان آدمی با جنبه مقدس جهان و جهان قدسی است. این مواجهه موجب پرورش جان آدمی و برترین نیاز درونی او است (بابایی، ۱۳۸۷). همه آنچه انسان را نیازمند دین و ایمان می کند، در معنویت نیز وجود دارد. در متون دینی و نصوص نخستین، کلمه یا اصطلاح ویژه ای که بتوان آن را به (معنویت) ترجمه کرد وجود ندارد؛ اما مجموعه ای از کلیدواژه ها و کلمات مهم در متون مقدس دینی به چشم می خورد که مراد و مفاد آنها دور از معنای معنویت نیست. (ایمان)، (پرهیزگاری)، (باورمندی)، (فضیلت گرایی) و (پایبندی به احکام و مناسک دینی)، روح و کالبد معنویت اند و تفکیک آنها از هم ممکن نیست. یعنی نمی توان پرهیزگار یا باورمند نبود، اما دعوی معناگرایی داشت (بابایی، ۱۳۸۷). در الهیات اسلامی، معنویت نه در عمل به شریعت و نه در اخلاقیات خلاصه نمی شود، بلکه چیزی فراتر از این دو می باشد و آن گوهر اصلی ادیان است و اینکه انسان همواره برای جهان، ورایی فراتر از عالم حس قابل باشد. دین و معنویت، متباین و همچنین مساوی نیستند؛ بلکه معنویت

یکی از لایه‌های باطنی دین است که دین‌داران می‌توانند با رعایت سلوک خاصی، به مراتب متفاوتی از آن دست یابند.

- افراد بدون مذهب می‌توانند سلامت معنوی و تجارب معنوی داشته باشند؟

بیشترین دغدغه معنویت‌های مادی، فراهم آوردن نوعی آرامش اعصاب و دور شدن موقت از گرفتاری‌ها و رنج‌های دنیاست؛ اما هیچ‌یک، برای پرسش‌های بنیادین انسان امروز درباره حقیقت انسان، هستی و هدف آن، پاسخی معرفت‌بخش ندارند. معنویت دینی هرگز به خلسه و آرامش تخیلی بسنده نمی‌کند و تعمیق دیدگاه و رشد معرفتی انسان‌ها را دنبال می‌نماید؛ آرامشی که در اسلام مطرح است از اساس با آرامش تخیلی متفاوت است (م. محمدی & نصیریان، ۱۳۹۲). معنویت دینی، دو تفاوت اساسی با معنویت مدرن دارد: اول، تفاوت روشی است. معنویت دینی، علاوه بر عقل آدمی از وحی الهی و ایمان دینی در شناخت معنویت و چگونگی دست‌یابی بدان بهره می‌برد؛ لکن معنویت مدرن، تنها از عقلانیت خود بنیاد برای شناخت معنویت استفاده می‌کند و وحی الهی و ایمان دینی را به عنوان منبع معرفت نمی‌پذیرد. دوم، تفاوت معرفتی است؛ معنویت مدرن، با توجه به آسیب‌های مدرنیته، همچون بحران هویت، بحران اخلاق، بحران محیط زیست و بحران خانواده، به سمت معنویت رو آورده تا احساس آرامش از دست رفته را در کنار آسایش مدرن فراهم سازد. ولی معنویت دینی می‌خواهد جهانی معنوی برای بشر بسازد که علاوه بر تأمین آرامش و آسایش، بدون بحران‌های هویت، اخلاق، خانواده و محیط زیست را نیز فراهم سازد.

(ب) مؤلفه‌های سلامت معنوی

- ارتباط با خود، دیگران و ارتباط با طبیعت هم عرض و در کنار ارتباط با خدا یا قدرت برتر

است. آیا این نوع روابط مورد قبول اسلام می‌باشد؟

در مدل اسلامی حیطه این ارتباطات چهارگانه در قالب عمل صالح موضوعیت پیدا می‌کند. این ارتباطات باید بر مبنای ایمان و خدا محور باشد. اصولاً تفاوت عمده مدل سلامت معنوی غرب و اسلام در خدامحوری و نه خداپاوری است. در مدل خدا محور تمامی ارتباطات (با خود، دیگران و با جهان خلقت) بر محور رضایت خداوند و با هدف قرب الهی انجام می‌گیرد ولی محور این ارتباطات در مدل غربی، عقل‌خودبنیاد است.

- ارتباط با خود از سایر جنبه‌های ارتباط (با خدا، دیگران و محیط) مهم‌تر است؟ (معنویت امری کاملاً فردی است)

از نظر معنویت مدرن، اگر انسان معنوی بخواهد اصالت پیدا کند خودش باید تصمیم بگیرد «یا به تعبیر دقیق‌تر، خودش براساس فهم خودش برای خود تصمیم می‌گیرد». با این بیان دیگر لزومی ندارد، انسان تابع وحی باشد و از دستوره‌های وحیانی اطاعت کند. تا چه برسد به اینکه به دنبال آن باشد تا رضایت الهی را جلب کند و محبوب او واقع شود. و حال آنکه از نظر ادیان الهی و بخصوص دین مبین اسلام، رابطه‌ی انسان با خدا آن چنان حیاتی است که اگر انسان او را فراموش کند به خود فراموشی دچار خواهد شد. به بیان دیگر اصالت یافتن انسان تنها با ارتباط با خدا و جلب رضایت او امکان‌پذیر است (نصری، ۱۳۹۵)

ج) پیامدهای سلامت معنوی:

- معنویت پیامدهای منفی نیز دارد (مانند احساس گناه، افسردگی و اضطراب ناشی از آن). به سخن دیگر پرورش تفکر مذهبی منجر به اضطراب و ترس و احساس گناه بیش از حد در تخلفات جزئی شده و نهایتاً منجر به مشکلات روانی به علت احساس شکست در زندگی بخاطر رعایت نکردن استانداردهای بالای مذهب می‌شود؟

احساس گناه الزاماً به معنویت یا مذهب خاص مرتبط نیست بلکه انسان‌ها فطرتاً از انجام کارهای خلاف انسانیت، دچار عذاب وجدان می‌شوند و احساس ناراحتی می‌کنند. در عین حال مذهب راه حل‌هایی ارائه می‌دهد که نه تنها در این احساس باقی‌نماند بلکه در صدد جبران آن نیز برآید و در نتیجه فرد در مسیر رشد و تعالی قرار گیرد. بزرگ‌ترین شادی‌ها نزد خداست و خداوند، شادترین موجودات در جهان هستی است؛ زیرا بیشترین کمالات نزد اوست و بالاترین ادراکات هم برای اوست. از آن جا که او اولین موجود شاد است، تنها راه شادی انسان نزدیکی به اوست؛ لذا تنها راه کسب شادی واقعی، یافتن راهی برای تقرب به اوست. حاصل آن که سرچشمه شادی و سرور خداست و شادترین موجود در جهان هستی اوست؛ لذا کسب بهجت و سرور واقعی تنها از طریق رفتن به سوی او و حرکت در راه او ممکن است. و هرچه فرد به موجود متعالی نزدیک‌تر شود، شادی و بهجت بیشتری را تجربه خواهد نمود. تردیدی نیست که اگر راهی به او نرسد، به شادی راستین ختم نمی‌شود (فعالی، ۱۳۸۹).

د) تظاهرات و نمودهای معنویت

- آیا نمود معنویت در بحران‌ها و مشکلات است؟

گرچه معنویت بایستی در سرتاسر زندگی انسان وجود داشته باشد ولی رنج‌ها و مشکلات می‌تواند زمینه‌ای برای ظهور معنویت باشد. هر امر فطری و درونی برای فعلیت یافتن و به عرصه حضور آمدن، نیازمند زمینه و بستر مناسبی است، دین داری نیز شرایطی را می‌طلبد تا بتواند خود را نشان دهد. بدیهی است که این شرایط برای افراد مختلف، متفاوت خواهد بود. آدمی باید اولاً بپذیرد که جهان هستی هدفدار است و ثانیاً زندگی

هفتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی شرف؛ از الگوی پایه به سوی الگوی اسلامی ایرانی شرف؛ نوزدهم و بیستم اردیبهشت ماه ۱۳۹۷

این جهان هدف نهایی هستی و نهایت تکامل نیست، بلکه دنیای دیگری وجود دارد که با تکیه بر آن می‌توان به رنج‌های خود معنا داد. انسان موجودی معنوی است، انسان موجودی یگانه و منحصر به فرد است، انسان در حال تمرین تعالی بخشی به خود است و در سخت‌ترین شرایط نیز قادر است نگرش و نوع و نحوه برخورد با رویدادها را خود برگزیند (ویکتورامیل فرانکل & محمدپور، ۱۳۸۵). یکی از آموزه‌های اساسی ادیان، به خصوص اسلام، تأکید بر وجود رنج و معنا دادن به آن است. در منظومه دینی رنج، بخشی از طبیعت وجودی ما و لازمه کمال و کرامت ذاتی انسان است. در نتیجه رنج بردن نه تنها به معنای بی‌معنایی زندگی نیست، برعکس، رشد و کمال انسان و رسیدن به مقام خلافت الاهی در گرو همین رنج‌هاست (سوره انشقاق آیه ۷) (اسلامی، ۱۳۸۸). در مجموع می‌توان گفت یکی از شوون وجودی انسان، احساس‌های انسانی از قبیل احساس دلهره و اضطراب، پوچی، تنهایی، ناامیدی و به خصوص رنج است. بخصوص وقتی انسان به شدت با بحران مشکلات و مصیبت‌ها درگیر شود و یا هنگامی که در اوج امکانات با بحران مرگ مواجه شده و گرفتار یک نوع احساس بحران و پوچی شود. در این زمان اتصال با موجودی ورای ماده یا خدا می‌تواند انسان را از این بحران معنا نجات دهد. در نبود خدا به عنوان تکیه‌گاه محکم، مقتدر و با قدرت بی‌نهایت، نمی‌توان به یک معنای واقعی در زندگی دست یافت.

- آیا هر چیزی که نشاط و آرامش به همراه داشته باشد معنویت است؟ (مانند گوش دادن به موسیقی، دوستی با جنس مخالف و...) ؟

دین الهی نمی‌خواهد غرایز و امیال فردی را سرکوب و نابود کند. از این رو، برای امیال فردی مسلمان اهمیت و بلکه اصالت قایل است، اما اجازه نمی‌دهد محوریت زندگی در اختیار آنها باشد (جوادی‌آملی، ۱۳۸۲). انسان از یک سو درصدد تأمین رضایت باطنی همراه با آرامش، شادی و امید و رهایی از رنج و درد در زندگی است و از سوی دیگر، تاریخ قرون اخیر تمدن غربی نشانگر این امر بود که پیشرفت‌های علمی، صنعتی و نیز نظام‌های اجتماعی غربی، نه تنها توان فراهم آوردن این خواسته را نداشتند، بلکه بر اضطراب و پوچی بشر می‌افزودند. بشر معاصر درد خویش را درست تشخیص داد؛ ولی در پیدا کردن درمان این درد، شتاب‌زده عمل کرد و هرچه را که رازآلود و غیرحسی بود، معنویت لقب داد. رو آوردن به چنین لذت‌هایی به گونه‌ای نیست که فرد به اندازه‌ای از آن قناعت کند، بلکه بسان اعتیاد به مسکرات و مواد مخدر، رشد فزاینده و غیر قابل کنترل دارد و سبب تعطیلی خرد انسانی و مانع انجام وظایف فردی و اجتماعی و رسیدن انسان به کمالات انسانی می‌شود. بنابراین، برخی عوامل شادی‌آفرین در اثر تزامم با مصالح مهم‌تر، مانع رسیدن انسان به وظایف و تکالیف انسانی می‌شود (زینی‌ملک‌آباد & نیل‌ساز، ۱۳۹۰).

- عرفان های غیر دینی، معنویت است؟ مدیتیشن و تخیلات هدایت شده که جزء تمرینات معنوی به حساب می آیند، مورد قبول اسلام می باشد؟

طبق تعریف گسترده‌ای که در متون مختلف از معنویت ارائه شده است، می‌توان معنویت را به کاذب و صادق تقسیم کرد. معنویت صادق، حالتی قلبی است که بر اثر فرایند یا برابند ارتباط با عالم معنا حاصل می‌شود. گاهی فرد حقیقتاً از عالم ماده و محسوسات خارج نشده و مشاهداتی که برای وی رخ داده است در محدوده جهان محسوس و آثار اشیا و اجسام مادی است. چنین مشاهداتی را معنویت کاذب می‌نامیم. لذا آنچه در متون اسلامی، غایت سلوک معرفی شده، قرب خداست. چنین قربی در بطن خود، روان آرام و ضمیر روشن را به همراه دارد. روان آرام و ذهن سامان یافته، نه غایت و تمام حقیقت سلوک، بلکه شرط و یا لازمه ورود به سلوک معنوی است (حمزه، حمیدرضا، & محمدحسین، ۱۳۹۱). ارمان عرفان های کاذب حداکثر پرورش انسانی متعادل است، نه انسانی راه یافته به معرفت الهی، در این عرفان ها موضوع اعتقادات به فراموشی سپرده شده و توجهی به افتخار اندیشه و رشد قوه عاقله (خرد) انسان نمی‌شود و همه چیز در سیر درونی خلاصه می‌شود (مظاهری سیف، ۱۳۹۰)

جمع بندی و نتیجه گیری

بنابراین سلامت معنوی فرآیندی پویا و فعال است. با ورود به فضای دین‌داری با داشتن ایمان (خداباوری و عقبی یقینی و اجابت ولایت) و تحقق ایمان در این فضا، بصورت عمل صالح در ابعاد فردی، اجتماعی و جهان خلقت، مرتبه بلند روح که به صورت استعداد فطری در انسان نهفته است، شکوفا شده و زندگی معنا می‌یابد یا معنای زندگی خلق می‌شود. ثمره ارزشمند این شکوفایی، ظهور حیاتی معنوی و طیب که فوق حیات ظاهری است، می‌باشد، که به قرب الهی می‌انجامد و نورانیت دل، شکوفایی عقل و خرد، شادی و آرامش درونی، درک و اراده بالاتر، جامعه‌ای قرین امنیت و صلح و قلب سلیم را به دنبال خواهد داشت. شرط تحقق این پیامدها صرفاً از طریق معنویت اصیل و مبتنی بر خدا محوری و توحید می‌باشد. بنابراین در طراحی مدل عملکردی معنویت در الگوی پیشرفت باید توجه داشت معنویت در حد معنویت غربی تعریف و عملکردی نشود و به ابعاد فطری بودن و خدا محور بودن معنویت به شدت توجه شود تا در نهایت نسخه ای کپی شده و ضعیف از تدابیر معنوی در الگوی پیشرفت ارائه نگردد.

منابع:

هفتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ از الگوی پایه به سوی الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ نوزدهم و بیستم اردیبهشت ماه ۱۳۹۷

- Chiu, L., Emblen, J. D., Van Hofwegen, L., Sawatzky, R., & Meyerhoff, H. (۲۰۰۴). An integrative review of the concept of spirituality in the health sciences. *Western journal of nursing research*, ۲۶(۴), ۴۰۵-۴۲۸.
- Fisher, J. W. (۲۰۰۹). Getting the balance: assessing spirituality and well-being among children and youth. *International Journal of Children's Spirituality*, ۱۴(۳), ۲۷۳-۲۸۸.
- D. B., Koenig, H. G., & McCullough, M. E. (۲۰۰۰). Spirituality and health: What we know, what we need to know. *Journal of social and clinical psychology*, ۱۹(۱), ۱۰۲-۱۱۶.
- universal and Moberg, D. O. (۲۰۰۲). Assessing and measuring spirituality: Confronting dilemmas of particular evaluative criteria. *Journal of Adult Development*, ۹(۱), ۴۷-۶۰.
- Swinton, J., & Pattison, S. (۲۰۱۰). Moving beyond clarity: towards a thin, vague, and useful understanding of spirituality in nursing care. *Nursing Philosophy*, ۱۱(۴), ۲۳۷-۲۲۶.
- اسلامی، س. ح. (۱۳۸۸). به مرگی از منظر اخلاق. پژوهش نامه اخلاق، ۴(۱)، ۲۵-۵۴.
- بابایی، ر. (۱۳۸۷). آسیب شناسی معنویت. حصون، ۱۶(۱)، ۱۱۴-۱۳۲.
- جوادی آملی، ع. ا. (۱۳۸۲). حیات حقیقی انسان در قرآن. قم: مرکز نشر اسراء.
- حمزه، ش. د.، حمیدرضا، م. س.، & محمدحسین، ک. (۱۳۹۱). آسیب شناسی معنویت های نوظهور. قم: انتشارات صهبای یقین.
- ربانی گلپایگانی، ع. (۱۳۸۴). نیاز انسان به دین و ایمان از دیدگاه علامه مطهری. کلام اسلامی، ۵۳(۱۴)، ۲۰-۴۲.
- زینی ملک آباد، ه.، & نیل ساز، ن. (۱۳۹۰). جایگاه شادی و نشاط در قرآن و روایات. فرهنگ در دانشگاه اسلامی، ۱۱(۱)، ۵۰-۶۸.
- فعالی، م. ت. (۱۳۸۹). نقد دینی - فلسفی بر مؤلفه شادی؛ در معنویت های نوظهور. پژوهشنامه فلسفه دین، ۱۶(۸)، ۱۴۹-۱۷۲.
- محمدی، ع. (۱۳۹۰). نقد نظریه تبادلین دین و معنویت. معرفت کلامی، ۷(۲)، ۱۱۵-۱۳۶.
- محمدی، م.، & نصیریان، ص. (۱۳۹۲). نقد نظریه معنویت گرایی منهای دین. کلام اسلامی، ۸۶(۲۲)، ۱۴۱-۱۵۴.
- مطهری، مرتضی. (۱۳۷۷). امدادهای غیبی در زندگی بشر تهران: انتشارات صدرا
- مطهری، مرتضی. (۱۳۸۶). انسان کامل. تهران انتشارات صدرا

هفتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ از الگوی پایه به سوی الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ نوزدهم و بیستم اردیبهشت ماه ۱۳۹۷

- مظاهری سیف، ح. ر. (۱۳۹۰). ویژگی ها و علل جنبش های نوپدید معنوی. مطالعات معنوی، ۲(۱)، ۱۷۳-۲۰۴.
- نصری، ع. (۱۳۹۵). تحلیل معنا در معنای زندگی. ذهن، ۶۷(۱۷)، ۱۰۳-۱۲۲.
- نکوئی سامانی، م. (۱۳۸۶). دین در دنیای مدرن. معرفت، ۱۲۳(۱۶)، ۵۹-۷۸.
- هاشمی، س. ح. (۱۳۷۸). مطهری و فطرت در قرآن. پژوهش های قرآنی، ۱۷-۱۸(۵)، ۳۰-۵۵.
- ویکتورامیل فرانکل، & محمدپور، ا. ر. (۱۳۸۵). انسان در جست و جوی معنای نهایی. نقد و نظر، ۴۳-۴۴(۱۱)، ۲-۲۶.

جدول شماره ۱ مربوط به سوالات استخراج شده از متون

سؤالات	تعاریف و متون غربی پیرامون معنویت و سلامت معنوی	صاحب نظران غربی
از دیدگاه غرب معنویت بدون مذهب موضوعیت دارد. دیدگاه اسلام در مورد معنویت منهای مذهب چیست؟	معنویت ورای مذهبی بودن است بطوری که فرد برای الهام گرفتن، تکریم نمودن، شگفت زده شدن، یافتن معنا و مقصود تلاش می‌کند، حتی اگر اعتقادی به خدا نداشته باشد.	McBrien, ۲۰۰۶
	آبراهام مزلو، پدر روانشناسی انسان گرایانه، و جان دیویی، بنیانگذار مکتب پراگماتیسم، از نظر هر دو، معنویت به عنوان بخشی از یک فرد است، بنابراین، متفاوت از مذهب بوده و حتی اگر اعتقاد به مذهبی نباشد معنویت در افراد وجود دارد. (Fahlberg و Fahlberg, ۱۹۹۱). تعدادی از نویسندگان پیرو این تفکر اومانستی تلاش در تعریف معنویت سکولار به عنوان یک معنویت بدون نیاز به بعد مذهبی / خدا نموده اند (هاروی، ۱۹۹۶؛ NEWBY, ۱۹۹۶).	Fisher ۲۰۱۱
نسبت حیطة معنویت و مذهب و چگونه است؟	نداشتن مذهب معنویت را نفی نمی‌کند. چون همه انسانها اعم از مذهبی و غیر مذهبی بعد معنوی انسان را دارند. از آنجا که معنویت جزء ذاتی انسان است، حتی افراد غیر مذهبی نیز نیازهای معنوی در ارتباط با جستجو برای معنا و هدف در زندگی دارند. لذا معنویت مفهوم بسیار گسترده‌تر از دین را در برمی‌گیرد.	Pesut, ۲۰۰۸
جستجو برای موجود متعالی، می‌تواند	هیت (۱۹۸۶) توضیح می‌دهد که بعد معنوی جنبه‌ای از شخص است که مربوط به معنی و جستجو برای واقعیت مطلق است. او زیربنا و اساس این جستجو را بر مبنای حواس و ذهن فرض می‌کند، و آن را متمایز از پایداری به یک سیستم مذهبی تلقی کرده است.	Rovers & Kocum, ۲۰۱۰

هفتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ از الگوی پایه به سوی الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ نوزدهم و بیستم اردیبهشت ماه ۱۳۹۷

<p>از پایبندی به یک سیستم مذهبی متمایز باشد؟</p>	<p>معنویت هر آنچیزی است که خود متعالی شونده می نامیم. خود متعالی شونده آن چیزی است که به ما برای تمرکز بر خود و جستجوی خود انگیزه می دهد و الهام بخش اولویت بخشیدن به رفاه دیگری (ایثار و فداکاری) است. مثلا معنویت یک ملحد (کسی که وجود خدا را انکار می کند) و یا اگنوستیک (که از وجود خدا مطمئن نیست) احتمالا اینگونه است. که ارزش ها و اهدافش را خودش انتخاب کرده و این اعتقاداتش می تواند نیروی محرکه او در زندگی باشد</p>	<p>Tany, ۲۰۰۲</p>
<p>افراد بدون مذهب می توانند سلامت معنوی و تجارب معنوی داشته باشند؟</p>	<p>لو و ترنر (۱۹۹۲) اظهار می کنند که معنویت بر تجارب فردی و ارتباطاتی متمرکز است که فراتر از دین و مذهب است</p>	<p>Fisher, ۲۰۰۹</p>
<p>معنویت مدرن صرفا بر تجربه و ارتباطاتی که فراتر از مذهب است، متمرکز می باشد. معنویت دینی چگونه؟</p>	<p>معنویت در مطالعه آنان بر " خود درونی" که مردم را قادر می سازد تا وضعیت های مشکل را مدیریت نمایند و به آنها کمک می کند تا معنی موقعیت های زندگی را پیدا کنند و با مردم دیگر و کل جهان مرتبط شوند؛ معنی شده است. این امر مستلزم تامل بر حوادث زندگی، سازگاری با موانع و نهایتا رسیدن به پذیرش موقعیت و آرامش درونی است " می باشد. ارتباط با موجود برتر و متعالی در این دیدگاه جایگاهی ندارد.</p>	<p>Parsia n& Dunning, ۲۰۰۹</p>
	<p>تمرکز دین در ایدئولوژی و قوانین ایمان و سیستم های اعتقادی (Horsburgh ۱۹۹۷)، در حالی که معنویت بر تجربه و روابط که فراتر از دین متمرکز است (Lukoff و همکاران. ۱۹۹۲).</p>	<p>Debna m, ۲۰۱۲</p>
	<p>سازه هایی مانند امید، معنا، هدف در زندگی، ارتباط، بخشش، و باورهای متعالی به سنت معنوی خاص گره نخورده است و می تواند حتی در کسانی که در سطح وجودی به جهان بینی غیر معنوی معترف هستند، پذیرفته شود.</p>	<p>Ingers oll, ۲۰۰۴</p>
<p></p>	<p>دسته دوم سؤالات: مؤلفه های سلامت معنوی</p>	<p></p>
<p>ارتباط با خود،</p>	<p>معنویت یک راه بودن در جهان است که در آن یک فرد احساس وابستگی و اتصال به خود، دیگران، و / یا یک قدرت بالاتر و یا طبیعت دارد. همچنین حس معنا در زندگی؛ و تعالی فراتر از خود، زندگی روزمره، و درد و رنج، می باشد.</p>	<p>Weathers, ۲۰۱۲</p>

هفتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ از الگوی پایه به سوی الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ نوزدهم و بیستم اردیبهشت ماه ۱۳۹۷

<p>دیگران و ارتباط با طبیعت هم عرض و در کنار ارتباط با خدا یا قدرت برتر است. آیا این نوع روابط مورد قبول اسلام می باشد؟</p>	<p>او سلامت معنوی اینگونه توصیف نموده است. "حس ارتباط متقابل هماهنگ بین خود، دیگران / طبیعت و موجود نهایی که در سراسر و فراتر از زمان و فضا وجود دارد، و از طریق یک فرایند پویا و یکپارچه رشد به دست می آید که به تحقق هدف نهایی و معنای زندگی منجر می شود.</p>	<p>Honge Iman, ۱۹۹۶</p>
<p>ارتباط با خود از سایر جنبه ها مهم تر است؟ (معنویت امری کاملا فردی است)</p>	<p>برای هود موريس (۱۹۹۶)، سلامت معنوی یک شخص شامل ویژگی های متعالی و وجودی مرتبط با روابط فرد با خود، دیگران و یک موجود بالاتر، همراه با تعامل با محیط خود است.</p>	<p>Fisher, ۲۰۰۹</p>
	<p>توانایی برقراری ارتباط این است که فرد بتواند ارتباط مناسبی با خودش، دیگران، اهداف و معانی برتر، قدرت مافوق یا افراد مهم دیگر برقرار کند.</p>	<p>Tony, ۲۰۰۲</p>
	<p>نتیجه ای از معنویت انسان گرایانه تاکید بر مرکزیت ادراک فردی و بیان تجربه معنوی است. معنویت در دیدگاه انسان گرایانه یک سفر فردی است که با توصیف هایی تجربی نظیر معنا، هدف، تعالی، ارتباط و انرژی در ارتباط است (Sawatzky, Pesut, ۲۰۰۸). منجر به طیف گسترده ای از مرزهای مفهومی شامل توصیف معنویت بر اساس منحصر به فردی، تجربه فردی، بیان و معنا می شود.</p>	<p>Larzen, ۲۰۱۲</p>
<p>یافتن معنا و هدف زندگی صرفا در حیطه ارتباط با خود می باشد؟ معنای زندگی در بستر تفکر اسلامی چیست؟</p>	<p>معنویت، شخصی است، ایمان به خدا، قدرت متعالی، و یا نیروی بالاتر، بصورت منحصر به فرد و شخصی بیان می شود.</p>	<p>ROVE RS& KOCUM ۲۰۱۰</p>
<p>چشم انداز دینی روی تکیه بر فرصت های مذهبی مانند نماز، متون کتاب مقدس یا ارجاع به کشیش برای برآورد نیازهای معنوی تاکید زیادی دارد. اما رویکرد وجودی نشان می دهد که پرستاران می توانند از کمک های فرد محور استفاده کنند که انسان را قادر می سازد تا از همه منابع شخصی و معنوی درونی خود در برابر و در سازگاری با شک و تردید، نگرانی ها و پرسش هایی که بوجود می آیند، بهترین استفاده را نماید. (Sawatzky, ۲۰۰۵ & Pesut)</p>	<p>Monar eng ۲۰۱۲</p>	
	<p>در الگوی فیشر، ۴ حیطه سلامت معنوی شامل حیطه شخصی، اجتماعی، محیطی و الهی مشخص شدند. که بیانگر میزان هماهنگی افراد در ارتباط با خود، دیگران، محیط و خدا (نیروی برتر) می باشد. حیطه شخصی شامل ارتباط فرد با خود، منتج به معنا، هدف و ارزش های زندگی می شود. آگاهی فردی سبب ایجاد نیروی انگیزشی برای جنبه تعالی روح انسان و جستجوی هویت و ارزش خود می گردد.</p>	<p>Fisher, ۲۰۱۱</p>

هفتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ از الگوی پایه به سوی الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ نوزدهم و بیستم اردیبهشت ماه ۱۳۹۷

	دسته سوم سؤالات: پیامدهای سلامت معنوی	
<p>معنویت</p> <p>پیامدهای منفی نیز دارد (مانند احساس گناه، افسردگی و اضطراب ناشی از آن). به سخن دیگر آیا پرورش تفکر مذهبی منجر به اضطراب و ترس و احساس گناه بیش از حد در تخلقات جزئی شده و نهایتاً منجر به مشکلات روانی به علت احساس شکست در زندگی به خاطر رعایت نکردن استانداردهای بالای مذهب می‌شود؟</p>	<p>همه تجارب دینی با نتایج خوشایند مرتبط نیست. بسیاری از جوانان با دین آرامش پیدا می‌کنند، در حالی که برای دیگران ممکن است تجربه زندگی دینی به عنوان یک منبع بالقوه تنش به حساب آید. یالی، و ساندرسون (۲۰۰۰) نشان دادند که در یک نمونه از ۲۰۰ دانشجوی دوره کارشناسی، تجربه مذهبی با افسردگی در ارتباط است. به طور مشابه، جانسون و هیز (۲۰۰۳) نشان داد که در یک نمونه از بیش از ۵،۰۰۰ دانشجو، نزدیک به یک سوم دانشجویان، پریشانی مربوط به نگرانی‌های معنوی یا مذهبی گزارش کردند. پریشانی بیشتر مربوط به سردرگمی در مورد باورها و ارزش، ناراحتی و عذاب وجدان از تجاوز جنسی، احساس غربت، و افکاری در مورد مجازات گناهان و خودکشی بوده است. تجربه منفی معنوی و فرم ناسازگاری معنوی ممکن است منجر به احساس گناه، انزوا، و علائم مخرب در نوجوانان گردد.</p>	<p>King, Jenel Sánchez Ramos, and Casey Erin Clardy ۲۰۱۳</p> <p>فصل ۲۸</p>
<p>تواضع و فروتنی</p> <p>سفارش شده در معنویت به جای غرور و خودبینی باعث کاهش اعتماد به نفس فرد می‌شود. و نیز احساس گناه بخاطر انجام ندادن دستورات دینی، عزت نفس را می‌کاهد. واقعا این انتقاد وارد است؟</p>	<p>منتقدان می‌گویند تواضع و فروتنی سفارش شده در معنویت به جای غرور و خودبینی باعث کاهش اعتماد به نفس فرد می‌شود و نیز احساس گناه بخاطر انجام ندادن دستورات دینی سفارش شده عزت نفس را می‌کاهد.</p>	<p>Koenig, ۲۰۱۲</p>
<p>مذهب ممکن است برای توجیه نفرت، خشونت، تعصب و طرد دیگران، بدست آوردن قدرت و کنترل بر افراد آسیب پذیر استفاده شود.</p>	<p>دین ممکن است برای توجیه نفرت، خشونت، تعصب، و طرد دیگران؛ به دست آوردن قدرت و کنترل بر افراد آسیب پذیر (به عنوان دیده در فرقه) استفاده شود؛ پرورش تفکر متعصب و سخت و اختلال وسواسی؛ منجر به اضطراب، ترس، و احساس گناه بیش از حد در تخلقات جزئی می‌شود. مذهبی بودن منجر به فرار از برخورد با مشکلات خانوادگی (از طریق دخالت بیش از حد در فعالیت‌های مذهبی و یا معنوی)؛ و تاخیر تشخیص و مراقبت از سلامت روان (با توجه به روابط خصمانه با متخصصان سلامت روانی) می‌شود.</p>	<p>Koenig, ۲۰۱۲</p>

هفتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ از الگوی پایه به سوی الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ نوزدهم و بیستم اردیبهشت ماه ۱۳۹۷

<p>شادی به بعد تعالی معنویت ارتباط ندارد. این جمله مورد پذیرش متون اسلامی می باشد؟</p>	<p>برخی از جنبه های معنوی (به ویژه بعد ارتباط تعالی) ممکن است در ارتباط منفی با شادی باشد (Fehring را، برنان، و کلر، ۱۹۸۷)، شادی با بعد تعالی تندرستی معنوی نامربوط است. و نتیجه گرفته اند که دامنه تعالی برای سلامت معنوی ممکن است نامناسب باشد.</p>	<p>Rapson Gomez,*, John W. Fisher b۲۰۰۳</p>
<p>معنویت باید در خدمت انسان باشد یا انسان در خدمت معنویت؟ (اگر معنویت باعث شکوفایی نشود مزیت چندانی نخواهد داشت؟)</p>	<p>دین و معنویت به طور بالقوه به جوانان منابع تکاملی ارائه می دهد که محدوده آن از حیطه ایدئولوژیک تا حیطه اجتماعی به سمت تعالی است. زمانی دین و معنویت به طور کامل مزیت دارند که به عنوان بستری برای رشد، بتوانند در خدمت رشد و شکوفایی نوجوانان باشند.</p>	<p>King, J enel Sánchez Ramos, and Casey Erin Clardy ۲۰۱۳ فصل ۲۸</p>
<p>دسته چهارم سؤالات: تظاهرات و نمودهای معنویت</p>		
<p>آیا نمود معنویت در بحران ها و مشکلات است؟</p>	<p>بعد تعالی تندرستی معنوی، یک عامل مهم برای گروه های خاص است، مانند کسانی که مذهبی هستند، افراد مسن. این در حالی است که دامنه تعالی در حالت معمول با سلامت کلی افراد، ارتباط ندارد ولی احتمالاً در دوره های خاص (مثلاً در بحران ها) این ارتباط برقرار می شود.</p>	<p>Rapson Gomez,*, John W. Fisher b۲۰۰۳</p>
<p>آیا هر چیزی که نشاط و آرامش به همراه داشته باشد معنویت است؟ (مانند گوش دادن به موسیقی، دوستی با جنس مخالف و...)</p>	<p>همراهی احساس شگفتی شادی، عشق، اعتماد و امید: این آخرین نکته بود که شرکت کنندگان احساسات تجربه شده از صلح، لذت و حس زنده بودن را به طور کامل داشتند. وقتی پرسیده شد که چه چیز باعث شده تا شادترین و زنده ترین احساس را تجربه نمایند، هر دانش آموز ابراز داشت یک ارتباط قوی با خانواده و دوستان احساس شادی و سرخوشی را به دنبال دارد. یکی دیگر از عوامل مهم، احساس موفقیت به دست آمده از کار در مدرسه، در ورزش، برنده جایزه و یا تکمیل چیزی بوده که برای آن تلاش کرده است. برای یکی دانش آموز، دوچرخه سواری در کوهستان به او یک حس نشاط داده، و دیگری از شادی و رضایت شخصی که از مهارت خود در آواز خواندن به دست آورده صحبت کرده است. . . .</p>	<p>Kath Engebretson ۲۰۰۴</p>
<p>اشکال غیر مذهبی معنویت، جز معنویت است؟</p>	<p>روند رو به افزایش اشکال غیر مذهبی معنویت علاوه بر اروپا در استرالیا نیز گزارش شده است (Tacey, ۲۰۰۳. بوما ۲۰۰۶).</p>	

هفتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ از الگوی پایه به سوی الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ نوزدهم و بیستم اردیبهشت ماه ۱۳۹۷

<p>مدیتیشن و تخیلات هدایت شده که جزء تمرینات معنوی به حساب می آیند، مورد قبول اسلام می باشد؟</p>	<p>مراقبه و تخیل هدایت شده هر دو تمرینات معنوی است که می تواند برای ترویج و ارتقا سلامت معنوی مورد استفاده قرار گیرد. ویلسون اشاره میکند که فعالیت های درون گرا می تواند به آنها [جوانان] یک راه برای دسترسی به عمیق ترین بخش از وجود خودشان است" (ویلسون ۲۰۰۵، ۳۶).</p>	<p>Sally Nash, ۲۰۰۹</p>
<p>سبک های موسیقی محبوب در میان نوجوانان (تکنو، هیپ هاپ، هوی متال و...) به عنوان دینداری سکولار، مورد قبول اسلام به عنوان معنویت می باشد؟</p>	<p>Buschmann سبک های موسیقی متمایز بسیار محبوب در میان نوجوانان (به عنوان مثال تکنو، هیپ هاپ، فلز و غیره) را به عنوان یک بیان از دینداری سکولار عنوان می دارد (Buschmann ۲۰۰۱).</p>	<p>Büssin g et al, ۲۰۱۰</p>